جلد ۱، شماره ۱ (بهار و تابستان ۱۴۰۰) صص ۳۹-۳۵
شناسه DOI: 10.22067/tmsj.2021.40049
https://tmsj.um.ac.ir
مقاله علمی-ترویجی

راز فالنامه شیخ بهائی

محمد صال مصلحیان

گروه ریاضی محض، دانشکده علوم ریاضی، دانشگاه فردوسی مشهد
moslehian@um.ac.ir

چکیده. پس از مرور مختصر زندگی شیخ بهائی، فالنامه وی مورد کنکاش قرار گرفته و شیوه تدوین آن شرح داده شده است.

۰. زندگی نامه

بهاءالدین محمد بن عزالدین حسین بن عبدالصمد بن شمس الدین محمد جبل‌عاملی حارثی همدانی ملقب به شیخ بهایی یکی از معروف ترین علمای عصر صفوی است. او متولد سال ۹۲۵ هجری شمسی در بعلبک لبنان و متوفی سال ۱۰۰۰ هجری شمسی در اصفهان است و بنابر وصیتش در مشهد به خاک سپرده شد. در ۱۳ سالگی به همراه پدرش به قزوین مهاجرت کرد و ۳۰ سال در آنجا سکنی گزید. در زمان شاه عباس کبیر، شیخ الاسلام اصفهان شد و به این شهر خدماتی از جمله تعیین سمت قبله مسجد شاه، ساخت گلخن گرمابه‌ای موسوم به حمام شیخ بهایی، تقسیم آب زاینده رود به مناطق مختلف، و طراحی منار جنبان ارائه نمود.

وی بر علوم زمان خود مسلط بود و حدود ۹۰ کتاب و رساله در اصول، فقه، حدیث، عرفان، ریاضی، هنر، ادبیات، نجوم، و مهندسی به رشته تحریر در آورد. از تالیفات او می توان حدیقة هلالیه، جامع عباسی، کشکول (مجموعه اشعار)، خلاصة الحساب، تشریح الافلاک، مثنوی نان و حلوا، مثنوی شیر و شکر، و فالنامه را نام

2020 Mathematics Subject Classification. 01-00, 01-01.

واژگان کلیدی. شیخ بهائی، فالنامه، زندگینامه.
تاریخ: دریافت ۰۰/۲/۱ پذیرش ۰۰/۲/۲۰ .

برد. در سال ۲۰۰۹، یونسکو برای گرامیداشت خدمات شیخ بهایی به علم ستاره شناسی نام او را به فهرست مفاخر ایران افزود.

شکل ۱: فالنامه شیخ بهائی

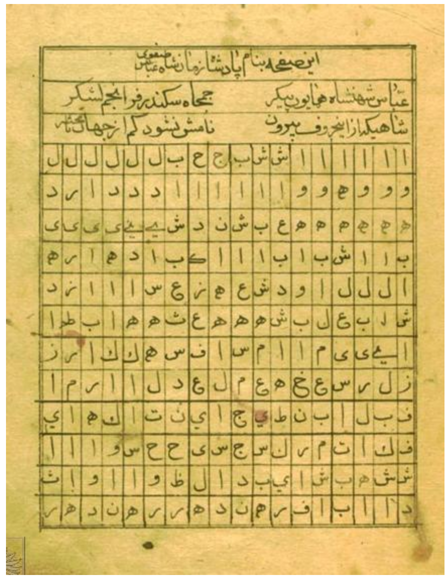
۲. فالنامه

شیخ بهایی فالنامه اش را در سال ۹۷۳ هجری شمسی به درخواست شاه عباس کبیر تألیف کرد و یکی از فالنامه هایی است که سالیان دراز مورد توجه مردم قرار گرفته است. این فالنامه شامل ۲۶ جدول است: ستایش شاه عباس، دیدن سلاطین وقت، سرانجام زندگی، طلب هرگونه حاجت، زناشویی، نقل مکان، دیر یا زود آمدن غائب، حال غائب و مسافر، عاقبت کاری که در نظر است، ساختن بنا و عمارت، حصول مدعا و مقصود، مسافرت، وام گرفتن، معامله و تجارت، شرکت، فروختن جنس یا ملک، رفتن به گردش و شکار، زراعت، صاحب فرزند شدن، پسر یا دختر بودن حمل، خوبی و بدی طبیب، عاقبت حال بیمار، عاقبت کار زندانی و محبوس، غلبه بر دشمن، راست یا دروغ بودن خبر، پیدا شدن و نشدن گمشده.

این فالنامه به عنوان بخشی از مجموعه صحف محمد وجدانی که صاحب صحف نهگانه در علوم خفیه بوده است در سال ۱۳۴۴ توسط انتشارات امیرکبیر به عنوان چاپ سوم منتشر گردید.

روش تفأل زدن در مثال زیر گفته شده است:

پس از اطمینان از پاکیزگی جامه و بدن و با حضور قلب و توجه کامل به مبدأ آفرینش، نیت کنید و دو بیت مناجات را که در بالای جدول نوشته شده است بخوانید و بر محمد و آل محمد صلوات بفرستید. سپس یکی از حروف در جدول را نشان کنید (می توانید بعد از خواندن دو بیت، دیده بر هم نهاده، صلوات بفرستید، انگشت سبابه خود را روی یکی از خانه‌های جدول بگذارید). از همین حرف که مثلا «ل» در سطر هفتم و ستون چهارم جدول است شمارش را شروع کرده رو به انتهای سطر و سپس پایین جدول حرکت کنید. شش حرف

شکل ۲: صفحه ای از فالنامه اصلی

ای ذره از ضیای تو شمس و قمر خواهیم که آگاه نمایی ما را									آگه ز وجود و عدم نوع بشر کاین نطفه ما پسر بود یا دختر								
ح	و	و	ب	م	ب	ك	ب	پ	ك	د	ك	ا	ر	ر	ر	ي	ا
پ	ي	س	آ	خ	ه	م	ص	ر	و	ن	ش	س	ق	ر	ي	ت	ت
ل	و	ح	ص	م	د	ر	ي	س	د	ر	ر	ن	ف	م	ا	ا	ا
ب	ن	ت	ت	ي	ا	ط	آ	چ	ح	ي	ي	ر	د	ا	ر	ن	د
ف	ن	ي	ب	د	م	ك	ا	ي	ا	ي	خ	ه	ك	س	ف	ك	ت
ن	ن	پ	د	ك	ت	ر	چ	ت	ر	ا	و	ا	ك	س	خ	ب	ر
ا	و	ا	ل	ي	خ	ر	ا	ر	ت	خ	آ	ب	ن	ي	و	ن	ر
خ	و	ك	ر	ت	م	ش	گ	ك	ش	ب	م	و	پ	ه	ي	خ	د
ا	ه	ه	ا	و	خ	ي	س	م	خ	و	س	ر	ر	م	د	د	و
ش	ر	ي	و	ش	ت	ت	ب	ي	ي	د	ش	ن	ب	ز	ش	م	ب
ب	ا	آ	ن	خ	ح	ه	ا	ا	ل	ن	ف	ا	ش	ي	م	ت	ا
ا	ش	ي	ق	ظ	ا	د	د	د	ا	ر	ل	د	د	د	ا	ر	ل

شکل ۳: جدول ۱

می شماریم و حرف ششم را که «ر» است بر کاغذ می نویسیم. دوباره شش حرف می شماریم و حرف ششم را که «ی» است می نویسیم، و همچنان به سمت پایین جدول پیش می‌رویم تا سطر آخر جدول که آخرین حرف ششم «د» است:

ر ی ک ه ه م م ی ی ز آ ا ی ی د د

در ادامه انتخاب حروف به صورت شش حرف–شش حرف، به بالای جدول رفته شمارش را ادامه می دهیم تا به حرف «ا» قبل از «ل» (که ابتدا در نظر گرفتیم برسیم). حروف به دست آمده را به ترتیب بالای مجموعه حروف اول می نویسیم تا به مجموعه زیر دست یابیم:

د پ ر س ر ر ح س م ت چ ا ی ی س پ ت س ا
ر ی ک ک ه ه م م ی ی ز ا ا ی ی د د

حال برای مشخص شدن تفأل، حروف مرتبه فرد را جداگانه و حروف مرتبه زوج را جداگانه می نویسیم و این دو سطر به دست می‌آید:

حروف مرتبه فرد: د ر ر ح م چ ی س ت ا ی ک ه م ی ا ی د
حروف مرتبه زوج: پ س ر س ت ا ی پ س ر ک ه م ی ز ا ی د

بنابراین جواب سوال و نتیجه حاصل فال ما عبارت است از:

در رحم چیست ای که می‌آید   پسرست ای پسر که می‌زاید

در شبکه‌های اجتماعی بعضی افراد خود را با ۲۰ سال تجربه، متخصص گرفتن فال از کتاب فالنامه شیخ بهایی معرفی کرده اند. آنها ادعا می نمایند که در این فالگیری کاملا مجرب هستند و آن را کمتر کسی بلد است.

اما شیخ بهایی این جدول ۱۸×۱۲ خانه ای را چگونه تألیف کرده است. راز آن ساده است. در واقع او شش بیت شعر که مصراع هر کدام از ۱۸ حرف تشکیل شده است اختیار کرده و سپس حروف هر بیت را در یکی از دسته ستونهای

(۱–۳–۷)،(۲–۴–۸)،(۳–۹–۱۵)،(۴–۱۰–۱۶)،(۵–۱۱–۱۷)، و (۶–۱۲–۱۸)

نوشته است.

سپس از حرف اول مصرع اول شروع کرده به طور یک در میان افقی و از بالا به پایین آن را در خانه های جدول یادداشت کرده است.

سپس مصرع دوم را در خانه‌های خالی باقی مانده به طور افقی و از بالا به پایین وارد نموده است و با تکرار روند فوق جدول را تکمیل کرده است. برای مثال،

در رحم چیست ای که می‌آید   پسرست ای پسر که می‌زاید

به صورت زیر در ستونهای ۳–۹–۱۵ جدول وارد می شود. جدول (۲) برای ورود مصرع اول و سپس جدول (۳) برای تکمیل ستونهای مربوط با مصرع دوم.

مابقی روند، شانس است و تابع قوانین احتمال!

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸
		د												ر			
								ر									
		ح												م			
								چ									
		ي												س			
								ت									
		ا												ي			
								ك									
		ه												م			
								ي									
		آ												ي			
								د									

شکل ۴: جدول ۲

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸
		و						پ						ر			
		س						ر						ر			
		ح						س						م			
		ت						چ						ا			
		ي						ي						س			
		پ						ت						س			
		ا						ر						ي			
		ك						ك						ه			
		ه						م						م			
		ي						ي						ز			
		آ						ا						ي			
		ي						د						د			

شکل ۵: جدول ۳

نکته: این مقاله در زمانی که نویسنده دانشجوی کارشناسی ارشد بوده است نگارش یافته است.

مراجع

[۱] م. شیخ بهائی، *فالنامه*، اصفهان، ۹۷۳.

[۲] نامعین،*شیخ بهائی*، ویکی پدیا .شیخ-بهایی/https://fa.wikipedia.org/wiki